

A 28.59/

J. ROOTS JA A. VAHER

**EESTI NSV
PÕLLUMAJANDUSKULTUURIDE
RAJONITUD JA PERSPEKTIIVSED
SORDID**

**EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962**

A-24612

J. ROOTS JA A. VAHER

EESTI NSV
PÕLLUMAJANDUSKULTUURIDE
RAJONITUD JA PERSPEKTIIVSED
SORDID

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962

Brošüür kirjeldab Eesti NSV-s 1962. aastal rajoonitud ja perspektiivseks tunnistatud põllumajanduskultuuride sorte.

Rajoonitud ja perspektiivsed sordid on kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega 2. märtsist 1962. a.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS

Põllumajandussaaduste külluse loomisel on vaja tunduvalt tõsta kõigi põllumajanduskultuuride saagikust. Üks tee selleks on senisest saagirikkamate kultuuride ja sortide kasvatamine. Saagikuse tõstmise kõrval tuleb ühtlasi parandada saagi kvaliteeti.

Kohalikele mullastiku- ja kliimatingimustele sobivad sordid selgitatakse riiklikes sordikatseis. Eesti NSV-s korraldatakse sordikatseid 12 sordikatsepunktis, neist põllukultuuride sordikatseid neljas, agrotehnika katseid ühes, köögiviljade sordikatseid kahes, mitmeaastaste heintaimede sordikatseid kahes ja puuvilja- ning marjakultuuride sordikatseid kolmes sordikatsepunktis.

Riiklike sordikatsete põhjal rajooniti Eesti NSV-s 1962. aastal 46 põllumajanduskultuuri 87 sorti (ilma puuvilja- ja marjakultuurideta). Nendest 38 sorti on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas, 37 sorti NSV Liidu teistes sordiaretusjaamades, 2 sorti on kohalikud ja 10 sorti välismaise päritoluga. Viimasel kahel aastal on rajoonitud 13 uut sorti; viis vähemproduktiivset sorti jäeti rajoonimisel välja, kuna kolmel sordil lõpetati paljunduskülvid seemnekasvatustandites.

Käesolevas väljaandes antakse meil rajoonitud ja perspektiivsete sortide lühike iseloomustus.

Perspektiivseks loetakse uut, sordikatsetes rajoonitud sortidest paremaks osutunud sorti, millega korraldatakse kolhoosides ja sovhoosides tootmiskatseid ja paljundatakse seemet, et sorti lähematel aastatel rajoonida.

Eesti NSV mullastiku- ja kliimatsoonid

Sortide rajoonimisel on Eesti NSV territoorium jaotatud kolme mullastiku- ja kliimatsooni:

- I. Põhjatsoon — kamar-karbonaatmuldadel. Sellesse tsooni kuuluvad Haapsalu, Harju, Jõgeva, Märjamaa, Paide, Põltsamaa, Rakvere ja Rapla rajoon ning Kohtla-Järve ja Narva linnapiirkond.
- II. Lõunatsioon — kamar-leetmuldadel. Siia kuuluvad Abja, Elva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi, Võru ja Vändra rajoon ning Pärnu linnapiirkond.
- III. Saartetsoon — õhukestel tüüpilistel kamar-karbonaatmuldadel. Sellesse tsooni kuuluvad Hiiumaa ja Kingissepa rajoon.

Põllumajanduskultuuride rajoonitud sordid

Eesti NSV-s 1962. aastaks rajoonitud sordid on kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega 2. märtsist 1962. a.

Rajoonitud on järgmised sordid:

Talirukis	«Sangaste»	— vabariigi ulatuses
Talinisu	«Puuk»	— I tsoonis
	«Universaal»	— II ja III tsoonis
	«Parandatud Luunja»	— vabariigi ulatuses eliit-seemnekasvatusest seemnekasvatusemajandites
Suvinisu	«Diamant»	— vabariigi ulatuses
Oder	«Pikker»	— vabariigi ulatuses
	«Maja»	— vabariigi ulatuses
	«Jõgeva»	— I tsoonis ja II tsooni Elva, Tartu, Viljandi ja Vändra rajoonis ning Pärnu linnapiirkonnas
Kaer	«Tammi»	— I ja II tsoonis
	«Jõgeva hämarik»	— vabariigi ulatuses
	«Jõgeva agu»	— vabariigi ulatuses paljunduskülvideta seemnekasvatusemajandites
Mais	«Bukoviina 3»	— vabariigi ulatuses
	«Sterling»	— lubatud kasvatada vabariigi ulatuses
Tatar	«Valik»	— tatrakasvatuse rajoonides
Hernes	«Konkordia»	— vabariigi ulatuses
Lina	«Svetofš»	— linakasvatuse rajoonides
	«L-1120»	— linakasvatuse rajoonides

Suvivikk	«Rae kohalik»	— I tsoonis
	«Saaremaa kohalik»	— III tsoonis
	Paremad kohalikud sordid	— II tsoonis
Söödahernes	«Jõgeva kirju»	— vabariigi ulatuses
	«Falenskaja 40»	— vabariigi ulatuses
Põlduba	«Jõgeva»	— vabariigi ulatuses
	«Primus»	— vabariigi ulatuses
Päevalill siloks	«VNIIMK-6540»	— vabariigi ulatuses
Maapirn	«Vadim»	— vabariigi ulatuses
Valge mesikas	«Kuusiku 1»	— I tsoonis
Lutsern	«Jõgeva 118»	— vabariigi ulatuses
Punane ristik	«Jõgeva 205»	— vabariigi ulatuses
	«Jõgeva 433»	— vabariigi ulatuses
	Paremad kohalikud sordid	— vabariigi ulatuses
Roosa ristik	«Jõgeva 2»	— vabariigi ulatuses
Valge ristik	«Jõgeva 4»	— vabariigi ulatuses
Timut	«Jõgeva 54»	— vabariigi ulatuses
Harilik aruhein	«Jõgeva 47»	— vabariigi ulatuses
Kerahein	«Jõgeva 220»	— vabariigi ulatuses
	«Jõgeva 242»	— vabariigi ulatuses
Aasnurmikas	«Jõgeva 1»	— vabariigi ulatuses
Punane aruhein	«Jõgeva 70»	— vabariigi ulatuses
Kõrge raihein	«Jõgeva 153»	— vabariigi ulatuses
Hilisnurmikas	«Jõgeva 463»	— vabariigi ulatuses
Ohtetu luste	«Lehis» («Jõgeva 54»)	— vabariigi ulatuses
Aas-rebasesaba	«Haljas»	
	(«Jõgeva 199»)	— vabariigi ulatuses
Üheaastane		
raihein	«Jahromski 1»	— vabariigi ulatuses
Söödakapsas	«Siversi roheline üdi- kapsas»	— vabariigi ulatuses
	«Tuhandepealine»	— vabariigi ulatuses
Söödapeet	«Eckendorf Jõgeva»	— vabariigi ulatuses
Suhkrupeet	«Uladovi 752»	— vabariigi ulatuses
Söödanaeris	«Östersundom»	— vabariigi ulatuses
	«Eesti naeris»	— vabariigi ulatuses
Valge peakapsas	a) varajastest —	
	«Ditmari varajane»	— vabariigi ulatuses
	b) keskvarajastest —	
	«Stahhaanovka 1513»	— vabariigi ulatuses

	c) keskvalmivatest —	
	«Jõgeva» («Enkhuizen	— vabariigi ulatuses
	Jõgeva) —	
	«Valgevene 455»	— vabariigi ulatuses
	d) hilistest —	
	«Amager 611»	— vabariigi ulatuses
Lillkapsas	«Gribovi varajane	
	1355»	— vabariigi ulatuses
	«Otetšestvennaja»	— vabariigi ulatuses
Salat	«Mai»	— vabariigi ulatuses
Kurk	a) avamaal —	
	«Muromi 36»	— vabariigi ulatuses
	«Tahkuranna»	— vabariigi ulatuses
	«Vjasnikovi 37»	— vabariigi ulatuses
	b) lavades —	
	«Kastekindel 40»	— vabariigi ulatuses
	«Neeme»	— vabariigi ulatuses
	«Parnikovõi 6»	— vabariigi ulatuses
Tomat	a) avamaal —	
	«Gribovi avamaa	
	1180»	— vabariigi ulatuses
	«Alpatjevi 905-a»	— vabariigi ulatuses
	«Peremoga 165»	— vabariigi ulatuses
	b) katmikalal —	
	«Talalihhin 186»	— vabariigi ulatuses
	«Peremoga 165»	— vabariigi ulatuses
Sibul	«Arsamassi kohalik»	— vabariigi ulatuses
	«Skviri»	— vabariigi ulatuses
Söögiporgand	«Nantes Jõgeva»	— vabariigi ulatuses
	«Nantes 4»	— vabariigi ulatuses
	«Santenee 2461»	— vabariigi ulatuses
Söögipeet	«Egiptuse»	— vabariigi ulatuses
	«Bordoo 237»	— vabariigi ulatuses
Kaalikas	«Krasnoselskaja»	— vabariigi ulatuses
	«Bangholm»	— vabariigi ulatuses
Redis	«Jõgeva 169»	— vabariigi ulatuses
	«Või»	— vabariigi ulatuses
Aedhernes	«Aamisepp»	— vabariigi ulatuses
Aeduba	«Saxa kiududeta 615»	— vabariigi ulatuses
Kartul	Vähikindlad sordid:	
	a) varajastest —	
	«Priekuli varajane»	— vabariigi ulatuses

- b) keskvalmivatest —
 «Kalev» — vabariigi ulatuses paljunduskülvideta seemnekasvatusemajandites
- c) keskhilistest —
 «Ostbote» — vabariigi ulatuses
 «Sulev» — vabariigi ulatuses
 «Jõgeva piklik» — vabariigi ulatuses paljunduskülvideta seemnekasvatusemajandites
- d) hilistest —
 «Jõgeva kollane» — vabariigi ulatuses
 «Olev» — vabariigi ulatuses
 «Jõgeva talvik» — vabariigi ulatuses paljunduskülvideta sordiaretusjaamade seemneaedades

Perspektiivsed sordid

Talirukis	«Jõgeva 112»
Talinisu	«Igen 3»
Hernes	«Strol»
	«Torsdag III»
Lina	«Pihkva 1»

I. TERA- JA KAUNVILJAD

Talirukis «S a n g a s t e». Aretatud valiku teel «Probstei» ja kohaliku rukki värrast. Sordi aretustöö algas 1875. aastal. Sort on meie kasvutingimustega hästi kohanenud, talvekindel, vastupidav lumiseenele ja annab püsivalt kõrgeid saake.

«Sangaste» on rajoonitud alates 1949. aastast kogu vabariigi ulatuses.

«Jõgeva 112» on Jõgeva sordiaretusjaamas aretatud uus sort. Sordi lähtematerjaliks kasutati teiste sortidega vabalt risttolmelnud sorte «Jõgeva 1», «Jõgeva 2» ja «Sangaste». Riiklikku sordikatsetusse võeti sort 1958. aastal, kuid mõnes sordikatsepunktis oli ta katsetes juba paar aastat varem. Katseandmete põhjal tunnistati sort 1961. ja 1962. aastal perspektiivseks. Sort «Jõgeva 112» ületas terasaagilt rajoonitud sorti «Sangaste» aastate keskmisena katsekohtade järgi 1,4 kuni 2,7 ts võrra hektarilt (tabel 1),

välja arvatud Võru sordikatsepunkt, kus 2 aasta keskmine hektarisaak oli 0,6 ts võrra «Sangastest» madalam. «Jõgeva 112» terad on hallikasrohelist, pikad, ovaalsed ja rasked. 1000 tera kaal on aastate keskmisena katsekohtade järgi 26,4 kuni 35,5 g.

«Jõgeva 112» talvekindlus on hea, kõikides katsetes oli talvitunud taimede protsent võrdne sordiga «Sangaste». Vastupidavus lumiseenele samuti hea, võrdne sordiga «Sangaste», 1960. aastal Viljandi sordikatsepunktis isegi tunduvalt parem.

Seisukindluselt on «Jõgeva 112» keskmistel andmetel võrdne sordiga «Sangaste» või pisut parem.

Viimastel aastatel on sorti «Jõgeva 112» kasvatatud mitmes Elva rajooni kolhoosis, kus tema kasvupind on pidevalt suurenenud.

Tabel 1

Talirukkisortide katseandmed

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid	
		«Sangaste»	«Jõgeva 112»
Terasaak ts/ha			
Harju	1959—1961	25,1	26,8
Väike-Maarja	1957—1961	25,4	26,8
Viljandi	1959—1961	36,3	39,0
Võru	1960—1961	33,0	32,4
Saare	1959—1961	34,6	36,5
Kose	1957—1961	17,4	19,6
1000 tera kaal g			
Harju	1959—1961	28,4	28,5
Väike-Maarja	1957—1961	32,8	33,7
Viljandi	1959—1961	31,0	30,5
Võru	1960—1961	29,5	29,1
Saare	1959—1961	31,7	35,5
Kose	1957—1961	26,8	26,4
Seisukindlus pallides (5—1)*			
Harju	1961	4,0	3,0
Väike-Maarja	1957—1958; 1961	3,4	4,2
Viljandi	1959—1961	3,1	3,1
Võru	1961	2,4	2,1
Saare	1959—1961	3,0	3,3
Kose	1957—1961	3,9	4,2

* Esitatud ainult nende katseaastate andmed, mil rukis lamandus.

Talinisu «Puuk». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas sortide «Jarl» × «Kuusiku» ja «Luunja» ristamise teel. Botaaniliselt kuulub teisendisse *albidum* — pea on ohtetu, karvadeta, valge ja tera valge. Rajoonitud alates 1954. aastast I (põhja-) tsoonis. Sort on kõrgesaagiline, ületades viimase viie aasta keskmisena sorti «Parandatud Luunja» Harju katsepunktis 2,0 ja Väike-Maarja katsepunktis 0,9 ts võrra hektarilt (tabel 2). Sordi «Puuk» tera on suur, 1000 tera kaal aastate keskmisena katsekohtade järgi 35—40 g. Tera proteiinisaldus on 1955.—1959. aasta andmeil 11,5%. Jahvatus- ja küpsetusomadused rahuldavad nagu teistelgi talinisu rajoonitud sortidel. Sordi «Puuk» talvekindlus on hea, talvitunud taimede protsent on võrdne sordiga «Parandatud Luunja» või isegi veidi suurem. Vastupidavus lumiseenele, kollasele ja pruunroosteale on hea. Kõrrerooste all kannatab «Puuk» vähem kui «Parandatud Luunja», eriti haiguse massilise leviku piirkonnas. Seisukindlus on «Puugil» kaunis hea, keskmistel andmetel pisut parem kui «Parandatud Luunjal».

«Universaal». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas kõvanisu ristamisel kohaliku nisuga ja sellele järgnenud üksikvaliku ning suunatud kasvatamise teel. Botaaniliselt kuulub teisendisse *lutescens* — pea on valge, ohtetu, karvadeta, tera punane. Rajoonitud alates 1960. aastast II (lõuna-) ja III (saarte-) tsoonis. Sort on kõrgesaagiline, ületades viimase viie aasta keskmisena sorti «Parandatud Luunja» Viljandi katsepunktis 2,2 ja Saare katsepunktis 4,5 ts võrra hektarilt (tabel 2).

Sordi «Universaal» tera on raske, 1000 tera kaal 38—43 g. Jahvatus- ja küpsetusomadused rahuldavad, võrdsed sordiga «Parandatud Luunja». Tera proteiinisaldus on 1955.—1959. aasta andmeil 11,6%.

«Universaal» talvitub hästi ja on vastupidav lumiseenele. Talvitunud taimede protsent on peaaegu võrdne sordiga «Parandatud Luunja». Seisukindlus on hea, tunduvalt parem kui «Parandatud Luunjal». Tema puuduseks on vastuvõtlikkus kõrreroosteale. Selle haiguse leviku piirkonnades, eriti Põhja-Eestis, langeb saak ja selle kvaliteet tunduvalt. Ka lendnõge esineb «Universaalil» rohkem kui «Parandatud Luunjal».

Talinisusortide katseandmed

Sordikatsepunktid	Katseastad	Sordid			
		«Puuk»	«Univer- saal»	«Paran- datud Luunja»	«Igen 3»
Terasaak ts/ha					
Harju	1957—1961	25,1	—	23,1	—
Harju	1960—1961	24,9	—	22,5	27,5
Väike-Maarja	1957—1961	25,9	—	25,0	—
Väike-Maarja	1958—1961	26,3	—	24,7	27,7
Viljandi	1957—1961	—	32,4	30,2	—
Viljandi	1960—1961	—	29,8	27,4	29,6
Võru	1960—1961	—	26,9	23,1	26,2
Saare	1957; 1959— 1961	—	38,2	33,7	—
Saare	1960—1961	—	32,7	—	33,3
Talvitunud taimede %					
Harju	1960	96	—	96	73
Väike-Maarja	1957—1961	88	—	88	88
Viljandi	1960	78	66	56	58
Võru	1960	—	23	19	23
Saare	1960	—	53	38	53
Seisukindlus pallides (5—1)					
Harju	1957—1961	4,9	—	4,9	—
Harju	1960—1961	5,0	—	4,9	5,0
Väike-Maarja	1957—1961	4,6	—	4,5	—
Väike-Maarja	1958—1961	4,6	—	4,5	4,9
Viljandi	1957—1961	—	4,0	3,1	—
Viljandi	1960—1961	—	4,0	3,6	4,3
Võru	1960—1961	—	4,3	3,8	4,4
Saare	1957; 1959— 1961	—	4,0	3,5	—
Saare	1960—1961	—	4,0	—	4,0

«Parandatud Luunja». Aretatud Jõgeva sordi-aretusjaamas valiku teel Luunja kohalikust talinisust. Botaaniliselt kuulub teisendisse *alborubum* — punase, ohtetu, karvadeta peaga ja valge teraga. 1949. aastast alates oli rajoonitud kogu vabariigi ulatuses, kuid käesoleval aastal rajooniti eliitsemnekasvatusega seemnekasvatusemajandites.

«Parandatud Luunja» on võrdlemisi suure teraga, 1000 tera kaal katsekohtade järgi 32—38 g. Terade proteiinisaldus on 1955.—1959. aasta andmeil 12,7%. Jahvatus- ja küpsetusomadused rahuldavad.

Sort on hea talvekindlusega, hästi vastupidav lumiseenele ja mitmesugustele roostehaigustele, kuid nakatub siiski kõrreroostest rohkem kui «Puuk».

Terasaak on «Parandatud Luunjal» madalam ja seisukindlus nõrgem eespool käsitletud rajoonitud sortidest «Universaal» ja «Puuk». Sort tuleks tootmises asendada uute, saagirikkamate sortidega.

«Igen 3». Aretatud NSV Liidu Teaduste Akadeemia Geneetika Instituudis. Sort on olnud Väike-Maarja katsepunkti sordikatsetes 4 ja teistes katsepunktides 2 aastat. Katsetulemuste põhjal arvati ta käesolevast aastast perspektiivsete sortide hulka. «Igen 3» on valge, ohtetu, karvadeta peaga ja punase teraga, kuuludes teisendisse *lutescens*. Sort on kõrgesaagiline, ületades «Puuki» Väike-Maarja katsepunktis 1,4 ja Harju katsepunktis 2,6 ts võrra hektarilt. Lõuna- ja saartetsoonis on «Igen 3» keskmine terasaak praktiliselt võrdne «Universaaliga». 1959/60. aasta külmal talvel, erakordselt tugevate lumeta külma-dega detsembris, oli «Igen 3» talvekindlus rajoonitud sortidest nõrgem. Talvitunud taimede protsent oli Harju katsepunktis sordil «Puuk» 96, «Igen 3» 73%; Viljandi katsepunktis sordil «Universaal» 78, «Igen 3» 58%. Nõrgema talvekindluse tõttu oli «Igen 3» terasaak 1960. aastal kõikides katsepunktides, välja arvatud Väike-Maarja, madalam rajoonitud sortidest «Puuk» ja «Universaal». Soodsate talvitumistingimuste järel 1961. aastal oli «Igen 3» terasaak väga kõrge, ületades kõikides katsepunktides rajoonitud sorte. 1961. aastal Harju sordikatsepunktis ja Rakvere rajooni «Kiire» kolhoosis korraldatud tootmiskatsetes ületas «Igen 3» terasaagilt «Puuki» 4,7—5,3 ts võrra hektarilt (saak 34,7 ja 20,0 ts/ha). Sordi «Igen 3» tera on raske, 1000 tera kaal aastate keskmisena katsekohtade järgi 33—42 g. Jahvatus- ja küpsetusomadused on pisut paremad rajoonitud sortidest, seda eriti sisu ehituse osas. Terae proteiinisaldus on 1960. a. andmeil 11,6%.

«Igen 3» seisukindlus on väga hea, parem rajoonitud sortidest «Puuk» ja «Universaal». Seniste katseandmete põhjal on vastuvõtlik lumiseenele, nakatub roostehaigustesse võrdselt rajoonitud sortidega.

Suvinisu «Pikker» on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas Rootsi päritoluga sortide «Fylgia» ja «Fiskeby» ristamise teel. Rajoonitud alates 1959. aastast I tsoonis ja 1960. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sort on kahe botaa-

nilise teisendi segu. Teisendit *lutescens* (ohtetu, karvadeta, valge peaga ja punase teraga) esineb sordikatsepunktide andmeil 65—80% taimedest, kuna 20—35% taimedest kuulub teisendisse *milturum* (ohtetu, karvadeta, punase peaga, punase teraga). Sort «Pikker» on väga saagirikas, ületades katsepunktides terasaagilt sorti «Diamant» viie katseaasta keskmisena I tsoonis 3,2 kuni 6,0; II tsoonis 0,8 kuni 1,7 ja III tsoonis 2,7 ts-võrra hektarilt (tabel 3).

«Pikker» on suureteraline, 1000 tera kaal 35—38 g. Jahvatus- ja küpsetusomadused on head, märksa paremad kui sordil «Diamant». Terade proteiinisisaldus on 1955.—1959. aasta andmeil 11,3%. Sordi seisukindlus on hea. Pruun- ja kõrreroostesse nakatub «Pikker» ka haiguse massilise esinemise piirkonnas — Põhja-Eestis — tunduvalt vähem kui «Diamant». Teiste haiguste suhtes on võrdne «Diamandiga».

«Diamant». Aretatud Svalöfi sordiaretusjaamas Rootsis. Rajoonitud kogu vabariigi ulatuses. On meil laialdaselt levinud, olles viimase 25 aasta jooksul kõige rohkem kasvatatav suvinisusort. Botaaniliselt kuulub teisendisse *milturum* — punase ohtetu, karvadeta peaga ja punase teraga.

Tabel 3

Suvinisusortide terasaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid	
		«Pikker»	«Diamant»
Harju	1957—1961	23,1	17,1
Väike-Maarja	1956—1960	20,4	17,2
Viljandi	1956—1960	22,6	20,9
Põlva	1954—1958	21,1	19,5
Võru	1959—1961	26,2	25,4
Saare	1957—1961	29,9	27,2

«Diamant» on võrdlemisi kõrgesaagiline sort. Tera on keskmise suurusega, 1000 tera kaal 28—34 g. Jahvatus- ja küpsetusomadused rahuldavad. Sort on hea seisukindlusega, keskvalmiv. Ka kõige ebasoodsamatel, jahedatel suvedel valmib «Diamant» ja annab konditsioonilist seemet.

Et «Diamant» terasaagilt ja küpsetusomadustelt ei suuda võistelda «Pikkeriga», tuleb ta kiiresti asendada sordiga

«Pikker», eriti Põhja-Eestis, kus nende sortide saagivahed on suured.

Oder «Maja» on aretatud Abedi sordiaretusjaamas Taanis sortide «Kuldoder» ja «Binder» ristamise teel. Rajoonitud 1948. aastal kogu vabariigi ulatuses. «Maja» on Eesti NSV-s laialdaselt levinud, suuresaagiline sort. Ta on raske teraga, 1000 tera kaal aastate keskmisena katsekohtade järgi 39—46 g. Terade proteiinisaldus on suhteliselt kõrge, 1959. aasta andmeil 9,6%, s. o. 0,7% võrra kõrgem kui sordil «Jõgeva». «Maja» on hea seisukindlusega. Võru katsepunktis, kus kolme aasta keskmine terasaak oli 40,8 ts/ha (tabel 4), ei lamandunud ta ühelgi aastal. Kui aga kasutatakse rikkalikult lämmastikväetist, on «Maja» lamandunud ka märksa madalamate (20—30 ts) hektarisaakide juures.

«Jõgeva» on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas sortide «Maja» ja «Rimpau Hanna» ristamise teel. Sort on rajoonitud I tsoonis ja II tsooni Elva, Tartu, Viljandi, Vändra rajoonis ning Pärnu linnapiirkonnas. «Jõgeva» on kõrgesaagiline, peaaegu võrdne sordiga «Maja». Tera on suur, 1000 tera kaal aastate keskmisena 38—43 g. Terade proteiinisaldus on 1959. aasta andmeil 8,9%. Seisukindluselt, haigustele vastupidavuselt ja kasvuaja pikkuselt on «Jõgeva» täiesti võrdne sordiga «Maja».

«Tammi» on Soome päritoluga neljatahulise odra sort. Rajoonitud 1962. aastal esmakordselt I ja II tsoonis.

Sort on peeneteraline, 1000 tera kaal 30—33 g ja seejärel sobib ainult söödaks. Terasaagilt on «Tammi» peaaegu võrdne «Majaga» (tabel 5), kuid kasvuaeg on tal 10—14 päeva lühem. Et «Tammi» valmib enne teisi teravilju, siis laiendab ta pingerikast koristustööde perioodi. Seisukindlus on «Tammil» hea, isegi veidi parem kui kahe tahulise odra sortidel «Maja» ja «Jõgeva».

Tabel 4

Odrasortide terasaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid	
		«Maja»	«Jõgeva»
Harju	1957—1961	30,6	30,4
Väike-Maarja	1957—1961	26,1	26,1
Viljandi	1957—1961	26,6	26,1
Pärnu	1959—1961	33,2	32,9

Odrasortide katseandmed

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid	
		«Maja»	«Tammi»
Terasaak ts/ha			
Harju	1960—1961	24,4	27,4
Viljandi	1959—1961	30,7	27,9
Pärnu	1960—1961	35,1	33,2
1000 tera kaal g			
Harju	1960—1961	40,0	32,4
Viljandi	1959—1961	40,5	31,3
Pärnu	1960—1961	41,1	32,7
Kasvuaeg päevades külvist vahaküpsuseni			
Harju	1960—1961	91	78
Viljandi	1959—1961	93	82
Pärnu	1960—1961	87	75
Seisukindlus pallides (5—1)			
Harju	1960—1961	3,4	5,0
Viljandi	1959—1961	4,4	4,7
Pärnu	1960—1961	3,0	3,0

Kaer «Jõgeva hämarik» on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas sortide «Strube Schlanstedt» ja «Kehra tangukaer» ristamise teel. Sort on rajoonitud kogu vabariigi ulatuses ja moodustas 1961. aastal 86,6% kaera sordikülvidest. «Jõgeva hämarik» on suuresaagiline sort, mis leostunud kamar-karbonaat- ja leetunud kamar-leetmuldadel isegi ületab terasaagilt otra «Maja» (tabel 6) ja võistleb viimasega söötühikute saagi poolest. «Jõgeva hämarik» on suureteraline, 1000 tera kaal 32—39 g. Sõkla protsent on keskmine. Hea seisukindlusega, hilisevõitu. Roostehaigustele kaunis vastuvõtlik nagu enamik kaerasorte. Kõrre- ja kroonrooste massilise leviku aastatel ja piirkondades kaerasaak tunduvalt langeb. Eriti kannatavad hilised külvid.

«Jõgeva agu» on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas üksikvaliku teel kohalikust kaerast. Rajoonitud paljunduskülvideta seemnekasvatustajandites. «Jõgeva agu» aastate keskmine hektarisaak on katsepunktide järgi 0,4 kuni 6,5 ts võrra madalam kui «Jõgeva hämarikul». Seepärast tuleks selle suhteliselt madalasaagilise sordi kasvatamisest loobuda juba käesoleval aastal.

Tatar «Valik» on aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel kohalikust tatrast. Rajoonitud alates 1957. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sort on kõrgesaagiline, Põlva sordikatsepunktis oli kolme aasta (1954—1956) keskmine terasaak 13,9 ts/ha, ületades kohalikku tatart 5,5 ts võrra hektarilt.

Sordil on võrdlemisi suur pruun tera, 1000 tera kaal 18—21 g.

«Valik» on hea seisukindlusega, kohalikust tatrast paari päeva võrra hilisem. Kasvuaeg külvist koristusküpsuseni on keskmiselt 85—95 päeva.

Tabel 6

Odra ja kaera terasaagid sordikatsetes ts/ha

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid	
		Oder «Maja»	Kaer «Jõgeva hämarik»
Harju	1957—1961	30,6	22,5
Väike-Maarja	1958—1961	26,3	30,5
Viljandi	1955—1959	22,8	26,7
Põlva	1954—1958	27,3	32,6
Võru	1959—1961	40,8	36,6
Pärnu	1959—1961	33,2	32,0
Saare	1957—1961	37,4	34,1

Söögihernes «Konkordia». Aretatud Svalöfi sordiaretusjaamas Rootsis. Rajoonitud alates 1949. aastast kogu vabariigi ulatuses. «Konkordia» seemnesaak on kõrge. Seemned on hallikasrohelist, suured, 1000 seemne kaal 190—220 g. Keedu- ja maitseomadused väga head.

«Konkordia» on Eesti NSV oludes hilisevõitu sort, kasvuaja pikkus 95—105 päeva. Ta on poolpika (70—100 sm), võrdlemisi tugeva varrega, seisukindlalt pikavarrelistest («Jõgeva roheline») sortidest.

«Strol». Aretatud Veibulli Sordiaretuse Instituudis Rootsis sordist «Kloster» röntgenikiirtega mõjutamise teel. «Strol» on sordikatsetes 1959. aastast alates. Seemnesaadid on olnud väga kõrged, ületades Võru ja Väike-Maarja sordikatsepunktides «Konkordiat» 8,1—9,2 ts võrra hektarilt (tabel 7). Seemned on «Strolil» kaunis suured, kollased, 1000 seemne kaal 170—190 g. Varte keskmine pikkus aastate ja katsekohtade järgi on 90—150 sm. Kasvuaja pikkuselt kuulub «Strol» hilisevõitu sortide rühma, tema kasvu-

aeg on siiski 2—5 päeva lühem kui «Konkordial». Sort loeti 1962. aastal Eesti NSV oludes perspektiivseks.

«Torsdag III». Aretatud Svalöfi sordiaretusjaamas Rootsisis valiku teel kohalikust hernest. Sordikatsetes on «Torsdag III» olnud 2 aastat (1960 ja 1961). Seemnesaagilt ületas Väike-Maarja ja Võru katsepunktides «Konkordiat» 3,1—5,9 ts võrra hektarilt (tabel 7), kuna Saare katsepunktis oli saak 1,6 ts võrra «Konkordia»st madalam. Seeme on kaunis suur, kollane, 1000 seemne kaal 170—190 g, varred keskmise pikkusega (85—145 sm).

«Torsdag III» on keskvalmiv sort, ta kasvuaeg on 10 päeva võrra lühem «Konkordia»st. Varase külvi korral saab «Torsdag III» kasvatada kesal. Sort tunnistati 1962. aastal Eesti NSV oludes perspektiivseks.

Söödahernes «Jõgeva kirju». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas kohaliku söödahernesordi «Habaja varajane» ja Svalöfi «Solo» ristamise ning järgneva üksikvaliku teel.

Tabel 7

Söögihernesortide katseandmed

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Sordid		
		«Konkordia»	«Strol»	«Torsdag III»
Seemnesaak ts/ha				
Väike-Maarja	1960—1961	25,5	34,7	28,6
Võru	1960—1961	19,9	28,0	25,8
Saare	1959—1961	31,7	31,7	—
Saare	1960—1961	32,7	33,7	31,1
1000 tera kaal g				
Väike-Maarja	1960—1961	193,0	190,5	186,7
Võru	1960—1961	186,5	167,0	170,4
Saare	1960—1961	194,5	185,7	176,1
Kasvuaeg päevades külvist koristusküpsuseni				
Väike-Maarja	1960—1961	105	103	98
Võru	1960—1961	110	106	100
Saare	1960—1961	118	110	108

Rajoonitud alates 1956. aastast I ja II tsoonis ning 1961. aastast kogu vabariigi ulatuses. «Jõgeva kirju» on kõrge-saagiline, hilisepoolne sort. Seeme on väga suur, kirju, helepruunil põhjal tugev tumepruun marmorikiri. 1000 seemne keskmine kaal 240—260 g. Seemnete proteiinisisaldus 1960. a. saagis 25,9%. Sort sobib kasvatada teraks.

«Falenskaja 40». Aretatud Kirovi oblasti Falenki sordiaretusjaamas üksikvaliku teel kohalikust hernest. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sordi «Falenskaja 40» haljasmassisaagid on peaaegu võrdsed «Jõgeva kirju» ja kohaliku viki saakidega (tabel 8). «Falenskaja 40» seemnesaak on katsepunktide andmetel 0,5—3,7 ts võrra väiksem kui «Jõgeva kirjul» (tabel 9). Kohaliku viki sortidega on ta seemnesaagilt I ja II tsooni katsepunktide andmetel enam-vähem võrdne, Saare katsepunktis aga «Saaremaa kohaliku» viki seemnesaagist 7,6 ts võrra hektarilt suurem. «Falenskaja 40» seeme on kirju, helehall-rohekal põhjal violetsed täpid, peenike, 1000 seemne kaal 85—90 g. Keskvalmiv sort, kasvuaeg külvist koristuseni 2—4 päeva võrra lühem kui «Jõgeva kirjul». Ka sademeterikastel suvedel lõpetab ta õitsemise õigeaegselt, mistõttu valminud seemnete protsent saagis on kõrge ja idanevus hea.

Peene seemne tõttu sobib «Falenskaja 40» eriti haljasmassi kasvatamiseks. Ta asendab hästi kohalikku peluskit ja vikki, mis oma pika kasvuperioodi tõttu (110—120 päeva) meil sageli ei valmi.

Suvivikki kasvatatakse segus kaeraga haljasmassi tootmiseks. Viki aretussorte Eesti NSV-s ei kasvatata, kuna need on liiga pika kasvuajaga. Katseandmete põhjal rajooniti paremad kohalikud sordid, nimelt «Rae kohalik» I tsoonis ja «Saaremaa kohalik» III tsoonis. Kohalikud suviviki sordid on peeneseemmelised, 1000 seemne kaal 50—60 g, haigustele võrdlemisi vastupidavad, nõrga seisukindluse ja pika kasvuajaga. Normaalsel suvel valmivad siiski rahuldavalt ja annavad konditsioonilist seemet.

Tabel 8

Söödaherne ja viki haljasmassisaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Katseastad	Sordid		
		«Jõgeva kirju»	«Falenskaja 40»	kohalik vikk
Harju	1957—1961	188,5	192,7	192,0
Viljandi	1957—1961	271,0	260,0	—
Viljandi	1959—1961	—	276,0	295,0
Põlva	1956—1958	281,4	284,2	281,7
Võru	1959	152,0	147,0	148,0
Saare	1958—1961	—	186,6	203,5
Kose	1958—1959	320,1	305,0	285,0

Söödaheerne ja viki terasaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Katse aastad	Sordid					
		«Jõgeva kirju»		«Fälenskaja 40»		kohalik vikk	
		koos kaeraga	sellest hernes	koos kaeraga	sellest hernes	koos kaeraga	sellest vikk
Harju	1957—1961	19,0	12,7	15,6	9,5	16,2	10,9
Viljandi	1957—1961	33,6	16,3	28,3	12,6	—	—
Viljandi	1959—1961	—	—	27,7	11,0	30,0	12,3
Põlva	1956—1958	20,0	10,2	18,8	9,2	17,9	7,0
Võru	1959	31,3	7,0	31,0	6,5	33,2	7,9
Pärnu-Jaagupi	1956—1958	22,9	13,1	19,6	11,2	18,9	9,0
Saare	1958—1961	—	—	30,5	9,7	40,2	17,3

Tabel 10

Põldoasortide katsesandid

Sordikatsepunktid	Katsesaastad	Terasaak ts/ha		1000 tera kaal g		Varte pikkus sm		Seisukindlus pallides (5-1)		Kasvuaeg päevades küllvist koris- tusküpsuseni	
		«Jõgeva»	«Primus»	«Jõgeva»	«Primus»	«Jõgeva»	«Primus»	«Jõgeva»	«Primus»	«Jõgeva»	«Primus»
Võru	1960—1961	27,3	36,7	780,0	454,8	107	144	4,0	3,0	119	130
Saare	1961	26,6	52,1	784,0	506,0	93	124	4,5	4,0	115	120
Viljandi	1959	6,6	6,5	620,0	390,0	51	61	5,0	5,0	92	102

Põlduba «Jõgeva». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas korduva üksikvaliku teel kohalikust oast. Rajoonitud alates 1955. aastast kogu vabariigi ulatuses. «Jõgeva» on hästi kohanenud kohalike kasvutingimustega, kõrgesaagiline, madalavarreline (80—110 sm), hea seisukindlusega hilisepoolne sort. Kasvuaja pikkus külvist koristusküpsuseni keskmiselt 100—110 päeva. Seemned on valkjaskollased, lame-silinderjad, keskmise suurusega, 1000 seemne kaal 750—800 g. Seemnete proteiinisaldus on kõrge (keskmiselt 30%). Sobib kasvatada teraks.

«Primus». Aretatud Rootsis. Rajoonitud 1962. aastal vabariigi ulatuses. Sort on väga kõrgesaagiline, ületades terasaagilt «Jõgevat» isegi kuni kahekordselt (tabel 10). Ta on peeneseemneline (1000 seemne kaal 450—500 g), pikavarreline, rahuldava seisukindlusega sort. Seemnete proteiinisaldus 1960. aasta saagis oli 30,6%, jäädes 1,5% madalamaks sel aastal sordi «Jõgeva» proteiinisaldusest. Eesti NSV oludes on «Primus» hiline sort, tema kasvuage on keskmiselt 10 päeva pikem kui sordil «Jõgeva». Sort on sobiv kasvatada teraks ja silotaimeks.

II. SILOKULTUURID

Mais «Bukoviina 3» on sordi «Janetski Floria» ja liini «VIR-44» hübriid, aretatud Tšernovitši Riiklikus Katsejaamas. Rajoonitud alates 1961. aastast kogu vabariigi ulatuses. «Bukoviina 3» kuulub varasepoolsete kuni keskvalmivate maiside hulka, ennetades selle poolest «Sterlingit» (isasõisikud ilmuvad 14—20 päeva varem), kuid piimvahaküpseid tõlvikuid ei ole siiski ühelgi aastal andnud. «Bukoviina 3» on suure haljasmassisaagiga, olles saagikuliselt võrdne või ületades «Sterlingit» (Harju katsepunktis 63 ts võrra hektarilt). «Bukoviina 3» keskmine kuivainesaldus on 14,5—16,9%, olles 0,3 kuni 1,94 võrra kõrgem kui sordil «Sterling» (tabel 11). Seepärast on «Bukoviina 3» keskmine kuivainesaak katsepunktide järgi 6—21% kõrgem kui «Sterlingil».

«Bukoviina 3» on meie oludes väga hea seisukindlusega. Isegi 1961. aastal, mil enamus katsetes olnud sorte ja hübriide lamandus, jäi ta täiesti püsti.

Maisisortide ja hübriidide 1959.—1961. aasta katseandmed

Sordid	Sordikatsepunktid		
	Harju	Võru	Saare
Haljasmassi ts/ha			
«Bukoviina 3»	601	723	681
«Sterling»	538	719	654
Kuivainet ts/ha			
«Bukoviina 3»	101,8	104,8	106,1
«Sterling»	80,8	93,4	100,0
Kuivainesisaldus %-des			
«Bukoviina 3»	16,9	14,5	15,6
«Sterling»	15,0	13,0	15,3
Seisukindlus pallides (5—1)			
«Bukoviina 3»	5,0	4,9	5,0
«Sterling»	4,4	3,4	4,7
Seisukindlus pallides 1961. aastal			
«Bukoviina 3»	5,0	5,0	5,0
«Sterling»	3,3	2,0	4,0

«Sterling» on Ameerika päritoluga keskiline sort. Rajoitud kogu vabariigi ulatuses. «Sterling» on suure haljasmassisaagiga, kuid meie oludes piimvahaküpsed tõlvikuid ei anna. Sordi keskmine kuivainesisaldus on katsekohtade järgi 13,0—15,3% (tabel 11). «Sterling» on aastate keskmistel andmetel hea seisukindlusega, kuid 1961. aastal lamandus Võru ja Harju katsepunktis tugevasti, mistõttu mehhaniseeritud koristamine oli raskendatud. Arvestades seda, et rajoonitud maisihübriid «Bukoviina 3» ületab majanduslike ja bioloogiliste omaduste poolest «Sterlingit», lubati viimast küll 1962. aastal veel kasvatada, kuid edaspidi seda sorti enam Eesti NSV-s ei kasvatata.

Valge mesikas «Kuusiku 1». Aretatud Kuusiku katsebaasis koguvahiku teel pikemat aega kohapeal kasvatatud proovist. Rajoitud alates 1961. aastast I tsoonis. «Kuusiku 1» on Eesti NSV-s kõige kasvatatavam mesikasort. «Kuusiku 1» haljasmassisaagid olid Väike-Maarja ja Harju katsepunktides 161—179 ts/ha, ületades mõlemas katsepunktis 7 ts võrra hektarilt sordi «Jõgeva 12» haljasmassisaaki. Heinasaak oli 3,9—4,4 ts võrra «Jõgeva 12» hektari-

saagist kõrgem (tabel 12). Saare katsepunktis oli «Jõgeva 12» pisut saagirikkam. «Kuusiku 1» talvekindlus on rahuldav, seisukindlus, haigustele vastupidavus, seemnesaak ja ädalakasv hea.

Söödakapsas «Siversi roheline üdikapsas». Aretatud Loode Põllumajanduse Teadusliku Uurimise Instituudis välismaise päritoluga seemneproovist massivaliku teel. Rajoonitud 1954. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sort on jämedavarreline, keskmise kõrgusega, roheliste lehtedega. Haljasmassisaagilt ületab teisi söödakapsasorte. Sobib sileerida ja kasutada hilissügisel haljassöödaks.

Tabel 12

Mesikasortide haljasmassi- ja heinasaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Katseaastad	Haljasmassi		Heina	
		«Kuusiku 1»	«Jõgeva 12»	«Kuusiku 1»	«Jõgeva 12»
Harju	1957—1961	179	172	49,8	45,4
Väike-Maarja	1957—1961	161	154	44,0	40,1
Saare	1957—1958 ja 1961	263	270	74,6	77,0

«Tuhandepaline». Välismaise päritoluga söödakapsasort. Seemnekasvatusel teeb valikut Kuusiku katsebaas. Rajoonitud alates 1961. aastast vabariigi ulatuses. Sort on hargneva varrega, väga leherikas, lehed hele-rohelised.

Kuigi haljasmassi üldsaak jääb «Siversi rohelisest üdikapsast» maha, on «Tuhandepalisel» tunduvalt suurem lehtede saak. Nii moodustas Keila sordikatsepunktis nelja aasta (1957—1960) keskmine lehtede saak «Siversi rohelisel üdikapsal» 54%, «Tuhandepalisel» aga 74% haljasmassi üldsaagist. Lehtede rohkuse tõttu on saak suurema toiteväärtusega kui teistel söödakapsasortidel. Et taimed on peenema ja pehme varrega, siis söövad loomad teda jäägitult, «Siversi rohelise üdikapsa» jämedad puitunud varreosad jäävad aga sageli söömata. «Tuhandepalised» sobib sileerida, kuid eriti hinnatav on ta hilissügisese haljassöödana.

Päevalill siloks «VNIIMK-6540». Aretatud Üleliidulises Õlikultuuride Teadusliku Uurimise Instituudis sortide «VNIIMK-1646» ja «VNIIMK-1813» paremate liinide vaba tolmlemise ja järgneva üksikvaliku teel. Sort on pika kasvuajaga, mistõttu seeme meie oludes ei valmi. Sileeritakse õitsemise algul. «VNIIMK-6540» on saagirikas, siloks koristamisel keskmise kasvuajaga (90—95 päeva) ja haigustele vastupidav sort.

Maapirn «V a d i m». Aretatud Põhja-Ossetiini Riiklikus Katsejaamas sordi «Krasnaja obõknovennaja» vabal tolmlemisel saadud seemikutest valiku teel. Rajoonitud alates 1961. aastast vabariigi ulatuses. Sort «Vadim» on olnud sordikatsetes alates 1957. aastast. Haljasmassisaagilt ületas ta teisi katsetes olnud sorte (tabel 13). Mugulasaak on sordil «Vadim» rahuldav, kuid mugulate säilivus on ka kõige külmemal talvel hea.

Maapirn on kõrge suhkrusisalduse tõttu väga hea söödavusega. Teda on otstarbekas kasvatada farmilähedastel maa-aladel väljaspool külvikorda.

Tabel 13

Maapirnisortide katseandmed Viljandi sordikatsepunktist

Katseandmed	Katseastad	Sordid		
		«Vadim»	«Volžski»	«Räpina kohalik»
Haljasmassisaak ts/ha	1957—1960	503	394	—
„	1957—1959	452	373	370
Kuivainsaak ts/ha	1958—1960	94,5	86,7	—
„	1958—1959	77,6	80,0	56,1
Toorproteiini %-des	1959	12,50	12,25	11,06
Suhkrut %-des	1959	29,4	23,1	28,6
Mugulasaak ts/ha	1959—1960	32,5	58,0	—
„	1959	48,0	86,0	49,0
Säilinud mugulate % 1959/60. a. talvel	—	100	44,0	4,1

Suviraps on meil tootmises seni tundmatu kultuur. Sordikatsetes suvirapsiga algasid 1960. aastal Viljandi sordikatsepunktis. Katsetes on kaks Rootsi päritoluga sorti. Mõlemal katseastal määrati seemnesaak, 1961. aastal ka haljasmassisaak. Paremaks osutus sort «Regina II», mille seemnesaak oli 1960. aastal 25,4 ja 1961. aastal

12,3 ts/ha, keskmiselt 18,9 ts/ha. Seemnete õlisisaldus oli 1960. aastal 40,0%, 1000 seemne kaal 3,1 g.

Sort «Regina II» on väga hea seisukindlusega, kasvuaja pikkus külvist koristusküpsuseni kahe aasta keskmisena on 101 päeva (odral «Maja» samadel aastatel 90 päeva). 1961. aastal oli haljasmassisaak õitsemise algul koristades 311 ts/ha, kuivainesisaldusega 11,0%. Suviraps on meie oludes mitmeti huvipakkuv kultuur: teda võib kasvatada õlikultuurina, sobib siloks või hernega koos kasvatamisel on ta heaks tugitaimeks, olles majanduslikult kasulik isegi siis, kui tema saaki ei kasutata. Suviraps ei kujune meie oludes umbrohuks. Mahavarisenud seemned idanevad sügisel ja taimed hävinevad talvel.

III. MITMEAASTASED HEINTAIMED

Punane ristik «Jõgeva 205». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas sortidevahelise ristamise, koguvaliku ja suunava kasvatamise teel ühest Rootsi päritoluga seemneproovist. Rajoonitud alates 1952. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sort on hiline (üheniiteline), väga hea talvekindluse ja kestusega, rahuldava ädalakasvuga.

«Jõgeva 433». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel kohalikest varajastest ristikuproovidest. Esmakordselt rajooniti 1960. aastal kogu vabariigis. Sort on varajane (kaheniiteline) — õitsemise algus 10—18 päeva varem kui sordil «Jõgeva 205». Esimese niite saak on veidi väiksem kui hilistel sortidel, kuid kahe niite kogusummas on saagid ligikaudu võrdsed (tabel 14). «Jõgeva 433» talvekindlus on hea. Esimesel eluaastal talvitub võrdselt sordiga «Jõgeva 205», teisel aastal hõreneb rohkem. Seetõttu on «Jõgeva 433» saak esimesel kasutusaastal tunduvalt kõrgem kui teisel kasutusaastal. Sort sobib eriti ühe kasutusaastaga ristiku kasvatamisel.

Kohalikud punased ristikud moodustavad suure osa Eesti NSV-s kasvatatavast punasest ristikust. Need on rajoonitud nimetuse all «paremad kohalikud sordid». Kohalikke ristikuid on hiliseid ja varajasi, rohkesti esineb ka mõlemate teisendite segusid. Kohalikest hilistest on sordikatsetes osutunud parimaks «Vändra kohalik», mis on heinasaagilt võrdne sordiga «Jõgeva 205». Kohalike varajaste ris-

Ristikusortide kahe kasutusaasta keskmised haljasmassi- ja heinasaagid ts/ha

Sordikatsepunktid	Külviaastad	Katsesükli- arv	Punase ristiku sordid			Roosa ristik
			«Jõge- va 205»	«Jõge- va 433»	koha- lik hi- line	«Jõge- va 2»
Haljasmassi						
Harju	1957—1959	3	232	220	229	—
Väike-Maarja	1957—1958	2	137	—	104	—
Viljandi	1957—1959	3	356	346	365	—
Võru	1959	1	308	345	354	—
Pärnu	1959	1	421	415	417	—
Saare	1957—1959	3	229	215	229	—
Kose	1957 ja 1959	2	391	430	—	368
Heina						
Harju	1957—1959	3	66,9	61,5	63,0	—
Väike-Maarja	1957—1958	2	46,0	—	38,8	—
Viljandi	1957—1959	3	98,5	85,9	99,0	—
Võru	1959	1	80,1	91,9	92,8	—
Pärnu	1959	1	115,2	113,9	112,5	—
Saare	1957—1959	3	68,6	67,0	67,5	—
Kose	1957 ja 1959	2	103,0	100,2	—	106,1

tikute kestus ja saak on alati olnud väiksem kui sordil «Jõgeva 433».

Roosa ristik «Jõgeva 2». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel ühest Soome päritoluga seemneproovist. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. «Jõgeva 2» on hea talvekindlusega, ületades selles Leedu sorti «Daubäi» ja Rootsi sorti «Svea». Ka heinasaagid on viimastest kuni 20% suuremad.

Valge ristik «Jõgeva 4». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas sordi «Strynõ» ja kohalike populatsioonide loodusliku ristamise ning järgneva koguvaliku teel. Rajooniti 1960. aastal kogu vabariigis. «Jõgeva 4» on hea talvekindluse ja kestusega, suure haljasmassi- ja heinasaagiga ning hea ädalakasvuga, ületades kõigis neis omadustes Leedu sorti «Bitunai» (tabel 15).

Lutsern «Jõgeva 118». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas pere- ja koguvaliku teel vanadest kohalikest lutsernidest. Rajooniti esmakordselt 1961. aastal kogu vabariigis. «Jõgeva 118» on kirju hübriidlutsern. Sort on parema

Valge ristiku haljasmassi- ja heinasaagid Kõse sordikatsepunktis
2 tsükli (külvatud 1958. ja 1959. a.) keskmistel andmetel ts/ha

Sordid	Haljasmassi		Heina	
	segu	sellest ristik	segu	sellest ristik
«Jõgeva 4»	420	139	92,1	22,1
«Bitunai»	403	107	91,6	17,4

talvekindluse ja kestusega kui Läti sort «Mežotne» ja teised lõuna poolt sissetoodud lutsernisordid. Ka haljasmassisaagilt ületab «Jõgeva 118» sorti «Mežotne» (tabel 16). Ta annab meie oludes alati 2, eriti soodsatel aastatel ka 3 lõikust.

Lutsernisortide haljasmassisaagid ts/ha 1957.—1960. aastal

Sordikatsepunktid	Külvi-aastate arv	Koristus-aastate arv	«Jõgeva 118»		«Mežotne»	
			koos timutiga	sellest lutsern	koos timutiga	sellest lutsern
Harju	3	7	261	242	237	212
Väike-Maarja	3	6	216	214	174	172
Saare	3	7	214	181	202	165

Timut «Jõgeva 54». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel kohalikest kestvamatest vormidest. Rajoonitud alates 1952. aastast kogu vabariigis. Sort on hea talvekindlusega, heinasaagilt võrdne teiste paremate aretussortidega, kuid ületab viimaseid pikemaajalisel kasutamisel kestuse poolest.

Harilik aruhein «Jõgeva 47». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel talvekindlust silmas pidades. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. «Jõgeva 47» on leherikas, hea ädalakasvuga, suhteliselt talvekindel sort. Hea põuakindluse kõrval talub ta rahuldavalt ka pikemaajalist (2—3 nädalat) üleujutust.

Punane aruhein «Jõgeva 70». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas korduva rühmvaliku teel. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. «Jõgeva 70» on võsundiline,

leherikas, keskmise kõrgusega, põuakindel ja hea talvekindlusega sort. Kevadel on ta kasv aeglane, kuid ädalakasv on hea. Talub väga hästi karjatamist.

Kerahein «Jõgeva 220». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas populatsioonvaliku teel pikka kestust silmas pidades. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. Sort on leherikas, hea seisukindlusega, varajane, tugeva ädalakasvuga, hea talvekindluse ja pika kestusega. Sobib eeskätt karjamaadel kasutamiseks.

«Jõgeva 242». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas korduva rühmvaliku teel ühest hilisest keraheinaproovist. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. Sort on leherikas, hea seisukindlusega, talvekindel, hilisem ja kõrgema kasvuga kui «Jõgeva 220». Ädala kasv on nõrgem kui sordil «Jõgeva 220». Haljasmassisaagilt ületab viimast keskmiselt 5—10% võrra. Sort sobib eeskätt niiteliseks kasutamiseks viljakatel muldadel.

Aasnurmikas «Jõgeva 1». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguväliku teel. Rajoonitud alates 1960. aastast vabariigi ulatuses. «Jõgeva 1» on kõrgesaagiline, hea talvekindlusega, tugeva ädalakasvuga, suhteliselt kõrteikka püstise puhmaga ja hea seemnesaagiga sort.

Hilis- ehk soonurmikas «Jõgeva 463». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguväliku teel. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. Sort on hea talvekindluse ja kestusega, kõrgesaagiline, peenekõrreline, tugeva ädalakasvuga. Talub pikemaajalist üleujutust (kuni 8 nädalat) ja jäätumist. Sobib niiteliseks kasutamiseks.

Ohtetu luste «Lehis» («Jõgeva 54»). Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas. Esmakordselt rajooniti 1962. aastal kogu vabariigis. «Lehis» on väga kõrgesaagiline, leherikas, hea talvekindluse ja kestusega, suhteliselt hilisepoolne, hea ädalakasvuga sort. «Lehise» heinasaak puhaskülvis on kahe katsesükli keskmisena Kose sordikatsepunktis turvasmullal olnud 73,7, Võru katsepunktis mineraalmullal 77,0 ts/ha. Seega on «Lehis» andnud 2,3 kuni 7,7 ts võrra hektarilt suurema saagi kui varem tootmises tuntud ohtetu luste sort «Jõgeva 28». Ka talvekindlus on «Lehisel» parem.

Aas-rebasesaba «Haljas» («Jõgeva 199»). Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas. Esmakordselt rajooniti 1962. aastal kogu vabariigis. «Haljas» on hea talvekindluse ja kestusega, talub hästi üleujutust, jäätumist ja liigniiskust,

leherikas, väga varajase kevadise kasvuga sort. Haigustele (valgetäpilisus) on ta vastupidavam kui tootmises tuntud sort «Jõgeva 6». Heinasaagilt ületas 1957.—1961. aasta katseandmeil kahe katsetsükli keskmisena sorti «Jõgeva 6» Võru katsepunktis 4,0 (saak 60,2 ts/ha) ja Kose katsepunktis 5,2 ts (saak 44,2 ts/ha) võrra hektarilt. Talvekindluselt ületab «Haljas» sorti «Jõgeva 6».

Kõrge raihein «Jõgeva 153». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel talvekindlust silmas pidades. Rajoonitud alates 1960. aastast kogu vabariigis. Sort on põuakindel, rahuldava talvekindlusega, hea ädalakasvuga, keskmise söödaväärtuse ja söödavusega. Sobib kasvatada segus lutserniga kuivadel, rähksetel muldadel.

Üheaastane raihein «Jahromski 1». Aretatud Turba ja Soo Keskkatsejaamas üksikvaliku teel Moskva oblastist saadud proovist. Esmakordselt rajoonitud 1962. aastal kogu vabariigis. Sordikatsetes külvati üheaastast raiheina (25 kg/ha) koos söödaherne (või viki) ja kaeraga. Raiheina lisamine ei vähendanud segatise seisukindlust. Esimese niite haljasmassi- ja heinasaak jäi küll pisut väiksemaks kui ilma raiheinata segatisel, kuid raihein andis ädala saagi, mistõttu kogusaak oli märksa suurem (tabel 17). Hernesisaldus haljasmassis ja heinas oli raiheinaga segudes väiksem.

IV. SÖÖDAJUURVILJAD

Söödapeet «Eckendorf Jõgeva». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas valiku teel «Eckendorfi kollasest». Rajoonitud alates 1952. aastast kogu vabariigi ulatuses. On kõige levinum söödapeedisort Eesti NSV-s ja ületab saagikuselt kõiki katsetes olnud söödapeedisorte.

Suhkrupeet «Uladovi 752». Aretatud Uladov-Ljulinetski Suhkrupeedi Aretusjaamas. Rajoonitud alates 1961. aastast kasvatamiseks söödapeedina kogu vabariigi ulatuses.

Võrreldes rajoonitud söödapeedisordiga «Eckendorf Jõgeva», andis «Uladovi 752» küll väiksema juurikasaagi, kuid tema kuivainesisaldus ja seega ka kuivaine kogusaak oli suurem. Nii oli Suure-Jaani katsepunktis 1961. aasta andmetel «Uladovi 752» juurikasaak 274 ts/ha, «Eckendorf Jõgeval» 472 ts/ha; kuivainesisaldus vastavalt 25,5%

Tabel 17

Segatise ja üheaastase raiheina haljasmassi- ning heinasaagid ts/ha
Kose sordikatsepunktis

Segatise komponendid	Katseaastad	Haljasmassi		Heina	
		segu	sellest hernes või vikk	segu	sellest hernes või vikk
Söödahernes «Falenskaja 40» + kaer	1958—1961	334	72	57,5	10,8
«Falenskaja 40» + kaer + üheaastane raihein «Jahromski 1»	1958—1961	387	54	82,2	8,4
Söödahernes «Jõgeva kirju» + kaer	1959—1960	375	79	65,4	13,4
«Jõgeva kirju» + kaer + «Jahromski 1»	1959—1960	400	50	86,1	9,1
Suvivikk + kaer	1958—1960	290	41	53,9	6,7
Suvivikk + kaer + «Jahromski 1»	1958—1960	317	32	69,3	5,3

ja 12,5% ning kuivainesaak suhkrupediil 69,9 ts/ha ja söödapeediil 59,0 ts/ha.

Keila katsepunktis arvestati 1961. aastal juurikasaagi kõrval ka lehtede saaki. Andmed on tabelis 18, millest nähtub, et söötühikute kogusaak hektarilt on suhkrupediil «Uladovi 752» tunduvalt suurem kui meil laialtlevinud söödapeedisordil «Eckendorf Jõgeva». Seepärast soovitakse nimetatud suhkrupediisorti kasvatada söödajuurviljana söödapeedi asemel. «Uladovi 752» on küll rohkemate kõrvaljuurtega kui «Eckendorf Jõgeva», kuid need on peened ega takista koristamist.

Söödanaeris «Ö s t e r s u n d o m». Lääne-Euroopa päritoluga sort, mida on parandatud NSV Liidu sordiaretusjaamades. Rajoonitud alates 1952. aastast kogu vabariigi ulatuses. Juurikas on kooniline, mistõttu sobib kasvatada sügavamatel mineraalmuldadel. Kõige levinum söödanaerisort Eesti NSV-s.

«Eesti naeris». Kohalik sort. Rajoonitud alates 1952. aastast kogu vabariigi ulatuses. Varajane, juurikas lapergune, sobib eriti turvasmuldadel kasvatamiseks. Viimasel ajal Eesti NSV-s laialt levinud.

Söödakaalikas «B a n g h o l m». Taani päritoluga sort. Parandatud NSV Liidu sordiaretusjaamades. Rajoonitud

Söödapedi «Eckendorf Jõgeva» ja suhkrupedi «Uladovi 752» katsandmed Keila katsepunktist 1961. a.

Sort	Saak ts/ha		Kuivainesisaldus %		Kuivainesaak ts/ha		sü/ha		
	juurikald	lehti	juurikates	lehtedes	juurikatest	lehtedest	juurikatest	lehtedest	kokku
«Eckendorf Jõgeva»	619	284	13,1	9,1	81,1	25,8	6968	1667	8 635
«Uladovi 752»	316	506	25,2	12,7	79,6	64,3	8844	4154	12 998
Vahe	-303	+222	+12,1	+3,6	-1,5	+38,5	+1876	+2487	+4 363

alates 1952. aastast kogu vabariigi ulatuses. Kasutatakse põhiliselt sööda-kaalikana, kuid osa tarbijaid peab teda ka heaks söögikaalikaks.

V. KIU-TAIMED

Lina «Svetotš». Aretatud Üleliidulises Lina Teadusliku Uurimise Instituudis valiku teel teadmata päritoluga proovist. Rajoonitud alates 1951. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sordi kiu- ja seemnesaak on suur, seisukindlus rahuldav, kasvuaeg lühike. Haigustele on «Svetotš» võrdlemisi vastupidav, kuid kannatab siiski fusarioosi (närbumistõve) ja polüsporioosi (pruunlaiksuse) all.

«L-1120». Aretatud Smolenski Riiklikus Katse- ja Sordiaretusjaamas sortidevahelise («B 130/2» ja «A-2176») ristamise ja suunava kasvatamise teel. Rajoonitud alates 1954. aastast II tsoonis, 1959. aastast kogu vabariigi ulatuses. Sordi kiu- ja seemnesaak on suur. Viimase 5 aasta keskmisena ületas «Svetotši» seemnesaagi 7 ja varte saagi 14% võrra. Et sordi «L-1120» varte kiusisaldus on madalam kui «Svetotšil», siis on need sordid kiusaagilt võrdsed. «L-1120» on haigustele vastupidav, hea seisukindlusega, mis võimaldab teda mehhaniseeritult koristada ka vihmastel suvedel. Kasvuaeg on aga 10—12 päeva pikem kui «Svetotšil», mistõttu vihmastel suvedel ja hiliste külvide korral ei anna sageli külvikõlblikku seemet. Seepärast on sort seni tootmises aeglaselt levinud.

«P i h k v a 1». Aretatud Pihkva Riiklikus Katsejaamas kiurikka liini ja sordi «Pobeditel» ristamise ning järgneva valiku ja kasvatamise teel. Sordikatsetes on sort olnud alates 1960. aastast. Tema seemnesaak on 0,5 ts ehk 8,6% võrra hektarilt madalam kui sordil «Svetotš», kuid kiusaak on 28 ts ehk 31% võrra kõrgem. Haigustele on «Pihkva 1» vastupidav, seisukindlus kaunis hea, kuid siiski nõrgem kui sordil «L-1120». Kasvuaeg lühike nagu «Svetotšilgi». «Pihkva 1» arvati käesoleval aastal perspektiivsete sortide hulka. Temaga korraldatakse tootmiskatseid kolhoosides.

VI. KARTUL

«**Priekuli varajane**». Aretatud Priekuli sordiaretusjaamas Läti NSV-s «Irish Cobbleri» ja «Jubeli» ristamisel. Rajoonitud 1954. aastal kasvatamiseks kogu vabariigi ulatuses.

Puhmas väheldane, püstine või poollaiuv. Varred rohelised, lisalehekeseid puuduvad peaaegu täiesti. Öitseb varakult, õied valged. Mugul on ovaalne, madalate iduaukudega, valge koore ja valge sisuga. Säilivus alla keskmise.

Sort on kohane kasvatamiseks varajase kartulina, olles meil kasvatatavatest kartulisortidest kõige kiirema mugula arenguga. Juba juuli keskel annab rahuldava saagi. Sort kannatab lehemädaniku all, kuid et see haigus levib alles suve teisel poolel või varasügisel, mil «Priekuli varajase» mugulad on juba täiskasvanud, siis saak selle tõttu ei kannata.

Tärklisesisaldus on «Priekuli varajasel» madal, keskmiselt 12%. Mugula maitse rahuldav, mõnel aastal ka alla selle.

Katsed turvasmuldadel on näidanud, et «Priekuli varajast» on saagikuse tõttu sobiv kasvatada ka söödakartuliks. Nii andis see sort kolme aasta (1959—1961) keskmisena Kose sordikatsepunktis turvasmullal 384 ts mugulaid hektarilt, ületades tunduvalt rajoonitud sorte «Ostbote», «Jõgeva kollase» ja «Olevi» mugulasaaki. Kuigi sordil on tärklisesisaldus madal (katseaastatel 10—11,7%), ületab suure mugulasaagi tõttu ka tärklise kogusaak viimatinimeetatud sorte.

«Priekuli varajase» kasvupind on viimastel aastatel Eesti NSV-s kiiresti laienenud.

«Ostbote». Aretatud sortide «Rheinland» ja «Hindenburg» ristamise teel. Rajoonitud 1952. aastal kasvatamiseks kogu vabariigi ulatuses. Kuulub keskhiliste kartulisortide hulka (tabel 19).

Puhmas madalapoolne, vars püstine, roheline, sõlmedest ja alumisest osast kergelt sinakaspruun. Lehed tihedad, hallikasrohelised. Õis kahkjassinivioletne, suurte valgete tippudega. Mugul piklik-ümmargune, iduaukud keskmise sügavusega, sileda valge koore ja kollaka sisuga, säilib rahuldavalt. Sort on võrdlemisi vastupidav lehemädanikule.

«Ostbote» on Eestis laialt levinud, kuid viimastel aastatel hakkab tema külvipind suhteliselt vähenema. Hea söögi-kartul. Katsepunktides on ta maitse alati hinnatud paremaks kui ühelgi teisel kartulisordil. Tärklisesisaldus on võrdlemisi kõrge, keskmiselt 16,5%. Aastate jooksul on tärklisesisaldus ja mugulasaagid väga vähe kõikunud.

Sordi puuduseks on rohke väikeste mugulate arv, mis vähendab turustamiskõlblike mugulate protsenti ja raskendab koristamist. Mugulad on ebasoodsates kasvutingimustes mähklikud, mille tõttu läheb koorimisel kartulist palju kaduma.

«Jõgeva piklik». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas «Majesticu» ja «Centifolia» ristamisel. Kuulub keskhiliste kartulisortide hulka. Rajooniti 1952. aastal kasvatamiseks kogu vabariigi ulatuses, kuid 1961. aastal jäeti ta rajoonitud sordiks paljunduskülvideta seemnekasvatustmajandites.

Sort on võrdlemisi suure mugulasaagiga ja ühtlaste mugulatega. Tärklisesisaldus aga üsna madal, keskmiselt 13%. Seetõttu jääb ka tärklise kogusaagilt rajoonitud

kartulisortidest «Olev» ja «Sulev» tunduvalt maha. Maitse alla rahuldava. Seepärast ei sobi söögikartuliks. Kolhooside ja sovhooside kogemustel kui ka katsepunktide andmetel säilivad «Jõgeva pikliku» mugulad halvasti.

Tabel 19

Keskhiiliste ja hiliste kartulisortide keskmised katseandmed

Katsepunkti ja sordi nimetus ning katseaastad	Mugulasaak ts/ha	Tärklisesaak ts/ha	Tärklisesisaldus %	Turustamiskõlblike mugulate keskmine kaal g	Maitse hinne pallides
Keila (1958—1961)					
«Ostbote»	261	44,4	17,0	80	4,2
«Sulev»	341	64,1	18,8	94	3,5
«Jõgeva kollane»	243	37,2	15,3	92	3,5
«Olev»	275	52,3	19,0	103	3,3
«Jõgeva talvik»	276	47,7	17,3	106	4,0
Suure-Jaani (1958—1961)					
«Ostbote»	261	40,7	15,6	71	4,3
«Sulev»	415	73,0	17,8	93	3,4
«Jõgeva kollane»	282	37,8	13,4	86	3,8
«Olev»	332	59,7	18,0	86	3,1
«Jõgeva talvik»	329	50,3	15,3	99	3,5
Kõse (1959—1961)					
«Ostbote»	229	32,7	14,3	84	4,8
«Sulev»	375	52,9	14,1	87	3,8
«Jõgeva kollane»	227	28,3	12,5	93	4,8
«Olev»	230	36,3	15,8	95	3,6
Võru (1958—1961)					
«Ostbote»	310	50,8	16,4	69	4,2
«Sulev»	420	79,4	18,9	85	3,2
«Jõgeva kollane»	349	54,8	15,7	89	4,1
«Olev»	359	68,2	19,0	86	4,1
«Jõgeva talvik»	381	64,4	16,9	96	3,6
Saare (1959—1961)					
«Ostbote»	257	44,5	17,3	79	4,5
«Sulev»	373	63,0	16,9	84	3,3
«Jõgeva kollane»	274	41,6	15,2	79	4,3
«Olev»	282	48,5	17,2	81	2,4
«Jõgeva talvik»	278	38,0	13,7	108	2,7

Kuigi sordi külvipind moodustas 1961. aastal 30% sordikartuli üldkülvipinnast, tuleb «Jõgeva pikliku» kasvatamisest lähematel aastatel loobuda ja üle minna uute, paremate majanduslike omadustega sortide kasvatamisele.

«Sulev». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas «Virulase» ja «Münchebergi 40 663/21» ristamisel. Alates 1962. aastast rajooniti kasvatamiseks kogu vabariigi ulatuses. Kuulub keskhiliste sortide hulka.

Puhmas kõrge, püstine. Lehed helerohelised. Öitseb rohkesti, õied valged. Mugulad ümar-ovaalsed, väheste madalate iduaukudega, valge koore ja kollakasvalge sisuga. Mugulate säilivus hea.

Seda uut rajoonitud sorti on katsetatud kolmes katsepunktis 4 aastat ja kahes katsepunktis 3 aastat. Võrreldes «Sulevit» senini parima rajoonitud söödakartulisordiga «Olev» (tabel 19), on «Sulevi» mugulasaak kõikides katsepunktides ületanud «Olevit». Nii oli nelja aasta keskmine mugulasaak Keila katsepunktis «Olevil» 275 ts/ha, ja «Sulevil» 341 ts/ha, seega 24% võrra suurem. Suure-Jaani katsepunktis olid vastavad arvud 332 ja 415 ts/ha ehk 25%. Eriti suureks kujunes mugulasaagi vahe Kose sordikatsepunktis (turvasmullal), kus «Sulevi» kolme aasta keskmine mugulasaak ületas «Olevit» 63% võrra. Suured mugulasaagi vahed «Sulevi» kasuks olid ka Võru ja Saare katsepunktis. Tärglisesisaldus (keskmiselt 18%) on «Sulevil» peaaegu võrdne «Oleviga», kuid tunduvalt suurem kui teistel rajoonitud sortidel.

Suuremast mugulasaagist tingituna on tärglise koguosaagi vahe katseaastate keskmisena kõikunud üksikutes katsepunktides 16—45% piires «Sulevi» kasuks.

Turustamiskõlblike mugulate protsendis ei ole suuri lahkuminekuid olnud. Keskmine turustamiskõlblike mugulate protsent on kõikunud «Olevil» 82—98 ja «Sulevil» 80—95 vahel. Seejuures on nende mugulate keskmine kaal «Sulevil» veidi väiksem kui «Olevil». Nelja aasta keskmisena oli see «Olevil» Keila katsepunktis 103 g, «Sulevil» 94 g ja Kose katsepunktis vastavalt 95 ja 87 g. «Olevist» veidi suurem oli aga «Sulevi» mugula keskmine kaal Suure-Jaani ja Saare katsepunktis.

Maitse poolest on neljas katsepunktis hinnatud «Sulevit» veidi paremaks «Olevist», kuid vahe on üsna väike (0,2—0,3 palli). Ainult Võru katsepunktis loeti «Olevi» maitset tunduvalt paremaks. Seega ei saa «Sulev» maitse poolest

võistelda rajoonitud söögikartulisortidega «Ostbote» ja «Jõgeva kollane», mistõttu ta jääb tootmisse ikkagi peamiselt söödakartulina.

Mugulate säilivus on «Olevil» ja «Sulevil» peaaegu võrdne.

Lehemädanikule on «Sulev» veidi vastuvõtlikum kui «Olev».

Et «Sulev» on keskiline sort, siis kasvab ta mugul sügisel varemalt täis, mis on oluline varajastest öökülmadest kui ka lehemädanikust tingitud kahjustuse vähendamisel. Pealegi võimaldab see kartuli koristustöid varem alustada.

Kui «Sulevi» head omadused jäävad pikemaks ajaks püsima, siis on selle sordi aretamise ja rajoonimisega loodud tähelepanuväärsed eeldused kartulisaakide tõstmiseks.

«Olev». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas «Virulase» ja «Münchebergi 40 663/21» ristamise ja hilisema valiku teel. Rajoonitud alates 1956. aastast kogu vabariigi ulatuses. On hiline kartulisort.

Puhmas püstine, kõrge, lehed tumerohelised. Mugul suur, pikliku kujuga, veidi laperik, valge koore ja valkjaskollase sisuga, iduaugud vähe märgatavad.

Aastate jooksul on see sort silma paistnud võrdlemisi suure mugulasaagi ja kõrge tärklisesisalduse poolest. Seetõttu on ta ka tärklisesaagilt olnud esikohal nii rajoonitud kui katsealuste sortide hulgas, välja arvatud «Sulev», mis rajooniti alles 1962. aastal.

«Olev» on osutunud hästi vastupidavaks lehemädanikule. Sageli on olnud ta lehestik isegi koristamise ajal peaaegu rikkumata. Sort kuulub esmajoones sööda- ja tööstuskartuli hulka, kuid osa tarbijaid on talle andnud hea hinnangu ka söögikartulina (näiteks Võru katsepunkti degusteerimisandmed).

Et sort on pika kasvuajaga, siis tuleb suure ja kvaliteetse saagi saamiseks mugulad nagu teistelgi hilistel sortidel («Jõgeva kollane», «Jõgeva talvik») varakult maha panna.

Suure-Jaani katsepunktis «Oleviga» korraldatud külvi-ajakatsed näitasid, et kõige kõrgem oli mugulate ja tärklisesaak 15.—24. maini mahapandud kartulil. Kõige madalam (keskmiselt 20% madalam) aga 4.—13. juunini mahapandud kartulil. Sellest järeldub, et hiliste kartulisortide mahapanek tuleb lõpetada maikuu teisel dekaadil.

«Jõgeva kollane». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas hübriid 942-30 ja «Alpha» vahelisest ristlusest. Rajoonitud 1952. aastal kasvatamiseks kogu vabariigi ulatuses.

Puhmas püstine, kõrge, lehed valkjasrohelistes. Õitseb rohkesti, õied punavioletsed. Mugul ümarik, väheste ja madalate iduaukudega, sileda kollase koore ja kollase sisuga. Kuulub hiliste kartulisortide hulka.

Mugulasaagilt ületab Lõuna-Eestis teist rajoonitud söögikartulisorti — «Ostbotet». Tärgklisesisaldus ja -saak on viimasest siiski madalam.

Hea maitsega söögikartul, jäädes maitse poolest siiski veidi maha «Ostbotest», kuid ta mugulad on ühtlasemad ja suuremad. «Jõgeva kollase» külvipind on aasta-aastalt laienenud. 1961. aastal moodustas see 29% sordikartuli kogu külvipinnast.

«Jõgeva talvik». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas «Virulase» ja «Münchebergi 40 663/21» vahelisest ristlusest. Kuulub hiliste kartulisortide hulka. Rajoonitud alates 1956. aastast kogu vabariigi ulatuses, kuid 1962. aastal jäeti ta rajoonitud sordiks ilma paljunduskülvideta sordiaretusjaamade seemneaedades. Seega lõpetatakse lähema paari aasta jooksul seemnekasvatustamajandites selle sordi seemne kasvatamine.

«Jõgeva talvikult» saadi enne rajoonimist sordikatsetes häid näitajaid. Nii ületas ta samal aastal rajoonitud sorti «Olev» mugulasaagi poolest. Hilisemad katsed ja tootmiskogemused aga näitasid, et sort ei täitnud temale pandud lootusi. «Jõgeva talviku» mugulate kogusaak on 12 aasta keskmisena (Keila ja Suure-Jaani katsepunktides) olnud veidi suurem «Olevi» mugulasaagist, tärgklisesisaldus aga viimasest tunduvalt madalam. Viiel viimasel aastal on «Olevi» tärgklisesisaldus olnud keskmiselt 17—19%, «Jõgeva talvikul» aga 14—17%.

Tingituna madalamast tärgklise protsendist on ka «Jõgeva talviku» tärgklisesaak kõikides katsepunktides olnud mõnevõrra väiksem kui «Olevil». Suure-Jaani katsepunktis oli 12 aasta keskmisena tärgklise kogusaak «Olevil» 57,9 ts/ha ja «Jõgeva talvikul» 51,4 ts/ha.

Iseloomustav on see, et «Jõgeva talvik» on just viimaste aastate katsetes näidanud järjest halvemaid andmeid. Näiteks oli kuuel esimesel katseaastal (1950—1955) tärgklise kogusaagi vahe üsna väike — «Jõgeva talvikul» 52,6 ja «Olevil» 54,4 ts/ha. Kuuel järgmisel katseaastal (1956—

1961) olid aga vastavad arvud 50,1 ja 61,3. Seega tõusis tärglise kogusaak «Olevil» viimase kuue aasta keskmisena 6,9 ts võrra hektarilt, kuna «Jõgeva talvikul» samal ajal langes see 2,5 ts võrra.

Algul oli «Jõgeva talvik» lehemädanikule üsna vastu- pidav, kuid viimastel aastatel on ta muutunud haigusele vastuvõtlikumaks. Võru katsepunktis esines «Jõgeva talvikul» 1961. aastal lehemädanikku juba augustikuu teisel poolel. Haigus läks mõnel aastal üle ka mugulatele (Suure- Jaani katsepunktis 1961. a.).

Tuleb märkida, et «Jõgeva talviku» külvipind on toot- mises väga visalt laienenud. Kuigi sort rajooniti juba 1956. aastal, moodustas tema külvipind 1961. aastal ainult 2,6% vabariigi sordikartuli külvipinnast.

«Jõgeva talviku» jätmise rajoonitud sordiks ilma seemnekasvatusega on põhjustatud tema majanduslikkude omaduste halvenemisest ja sellest, et sort «Olev», eriti aga 1962. aastal rajoonitud uus sort «Sulev» teda tunduvalt ületavad.

Varematel aastatel näitasid häid omadusi Jõgeva sordi- aretusjaamas aretatud uued kartulisordid «Tõnu» ja «Virus». Esimene nendest paistis välja suure mugulasaagi poolest, tärglisesisaldus oli üle 16%. Hilisemad katseand- med aga näitasid, et lehemädanik läheb sellel sordil ker- gesti üle mugulatele. Mugulate mädanemist esines Suure- Jaani katsepunktis juba 1956., 1958. ja 1960. aastal, eriti aga 1961. aastal, mil koristamisel oli mugulatest mädane- nud 35%. Sama nähe esines selle sordi juures ka Saare ja Võru katsepunktis.

Sort «Virus» on osutunud viirushaigeks, ka säilivad tema mugulad halvemini kui rajoonitud sortidel «Olev» ja «Sulev».

VII. KÖÖGIVILJAD

Kõik loetletud köögiviljad on rajoonitud kogu vabariigi ulatuses.

Valge peakapsas «Ditmari varajane». Pärit möödunud sajandist Loode-Saksamaalt Dithmarscheni maakonnast. Rajoonitud alates 1960. aastast. Sordiaretus- tööga tegeleb Kuusiku katsebaas.

Sordi eeliseks on tema varasus. Kui istutada avamaale 10. mai paiku, saab juba juuli esimesel dekaadil saaki.

«Ditmari varajase» pea on tihe, hea maitsega, keskmine kaal 1,2 kg.

«**Stahhanka 1513**». Keskarajane peakapsa-sort. Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas mass- ja perevaliku teel välismaisest seemneproovist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Saagirikas. Valmib varem kui järgnevalt kirjeldatud sordid, mistõttu kasutatakse siis, kui varajase peakapsa realiseerimine on lõpetatud, kuid keskvalmivad sordid ei ole veel turustamiskõlblikud.

«**Jõgeva**» («**Enkhuizen Jõgeva**»). Keskvalmiv peakapsasort. Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas mass- ja individuaalvaliku teel kohalikust «Enkhuizeni kuulsuse» proovist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Kõrgesaagiline ja heade hapendamisomadustega sort.

«**Valgevene 455**». Keskvalmiv peakapsasort. Aretatud Valgevene Puu- ja Kõõgiviljanduse Teadusliku Uurimise Instituudis mass- ja rühmvaliku teel Vitebski oblasti kohalikust valge peakapsa sordist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Saagikuselt jääb veidi maha «Jõgevast», kuid hapendamisomaduste poolest ületab kõiki teisi sorte. On rajoonitud NSV Liidu mitmes vabariigis ja paljudes oblastites.

«**Amager 611**». Hiline sort. Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas individuaal- ja perevaliku teel Rootsist pärinevast seemneproovist. Rajoonitud alates 1956. aastast.

On parim sort värskelt kasutamiseks kogu talve jooksul, sest ta pea on väga tihe ja säilib hästi isegi halvades säilitamistingimustes. Hapendamiseks ei ole kohane, sest omandab siis mõrkjavõitu kõrvalmaitse. Et sort on pika kasvuaajaga, siis tuleb ta kevadel varakult välja istutada.

Kurk avamaal. «**Muromi 36**». Saadud Gribovi sordiaretusjaamas kohaliku «Muromi» kurgi parandamise teel. Rajoonitud alates 1952. aastast.

Varajane ja saagirikas kurgisort. Külvist esimeste viljade valmimiseni kulub 40—50 päeva. «Muromit» on sobiv kasutada värskena kui ka suviseks ja sügiseks hapendamiseks. Talviseks hapendamiseks vähem kohane.

«**Tahkuranna**». Eesti NSV rahvaselektsiooni sort. Rajoonitud alates 1952. aastast. Omadustelt ei erine palju «Muromist».

«**Vjasnikovi 37**». Saadud Gribovi sordiaretusjaamas kohalikust «Vjasnikovi» kurgist individuaal- ja massvaliku teel. Rajoonitud alates 1952. aastast. Sort on vara-

jasepoolne, kuid «Muromist» ja «Tahkurannast» hilisem. Vili poole pikem kui nimetatud sortidel. Sobib hästi talvi- seks hapendamiseks.

Kurk lavades. «K a s t e k i n d e l 40». Aretatud Verhne-Havski köögiviljanduse katsejaamas. Rajoonitud lavas kasvatamiseks alates 1961. aastast. Keskmise varasusega saagirikas sort.

«N e e m e». Aretatud Tallinnas endises Neeme aiandis. Rajoonitud alates 1961. aastast. On osutunud saagirikkamaks kui «Kastekindel». Vili ligikaudu poole suurem kui eelmainitud kurgisordil, ilusa välimusega, tiheda lihaga, säilib värskelt kaua tarvitamiskõlblikuna. Sobib kasvatada ka kasvuhuones.

1960. aastal andis Keila katsepunktis taimede tiheduse katsetes suurima saagi see variant, kus lavaakna kohta oli istutatud kaks taime; 1961. aastal andis aga suurema saagi üks taim lavaakna all. Tootmises istutatakse tavaliselt kaks taime lavaakna kohta, sest ühe taime hävimisel jääks lava tühjaks.

«P a r n i k o v õ i 6». Aretatud Kirovi Põllumajanduse Instituudis valiku teel «Berlizovski» nimetuse all tuntud seemneproovist. Rajoonitud lavas kasvatamiseks alates 1962. aastast.

Sorti on katsetatud Keila katsepunktis kolm aastat. Katsed näitasid, et sordil «Parnikovõi 6» on turustamiskõlblike viljade saak suurem kui sordil «Kastekindel 40», kuid valmib viimasest siiski veidi hiljem. Vilja keskmine kaal (228 g) on suurem kui «Kastekindlal 40» ja väiksem kui «Neemel». Maitse on aga «Kastekindlast 40» tunduvalt parem.

Taimede tiheduse katsetes andis Keila katsepunktis kahe aasta keskmisena kõige suurema turustamiskõlblike viljade saagi see variant, kus lavaakna all oli neli taime. Katses oli 3 varianti — kolm, neli ja viis taime lavaakna all. Selle sordi optimaalse taimede tiheduse selgitamiseks katsed jätkuvad.

Tomat avamaal. «Gribovi avamaa 1180». Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas individuaal- ja massivaliku teel «Bisoni 639» ja «Best of all 318» ristamisel saadud hübriidist. Rajoonitud alates 1952. aastast.

Saagirikas sort, maitstva ümmarguse, intensiivselt punase viljaga.

«A l p a t j e v i 905-a». Aretatud Gribovi sordiaretus-

jaamas «Alpatjevi tüvitomati 905» ja «Bisoni 639» ristamisel. Rajoonitud alates 1952. aastast. Madala, väga tugeva varrega sort, ei vaja toestamist. Vili heamaitsealine.

«Peremoga 165». Aretatud Valgevene Puu- ja Kõögiviljanduse Teadusliku Uurimise Instituudis sortide «Opoltšenetsi» ja «Alpatjevi tüvitomat 905» ristamisel saadud hübriidist valiku teel. Rajoonitud alates 1960. aastast.

On osutunud avamaal üheks ilmastikukindlamaks ja haigustele vastupidavamaks sordiks. Eespool kirjeldatud tomatisortidest tugevama kasvuga ja saagirikkam, kuid veidi hilisem. Vili suur, ilusa kuju ja hea maitsega. Viljad ei lõhke ja säilivad teistest sortidest paremini.

Tomat katmikalal. «Talalihhin 186». Aretatud Valgevene Puu- ja Kõögiviljanduse Teadusliku Uurimise Instituudis sortide «Opoltšenetsi» ja «Planovoi» ristamisel saadud hübriidist valiku teel. Katmikalal kasvatamiseks rajoonitud alates 1959. aastast.

Algul osutus katmikala katsetes «Talalihhin 186» kõige saagirikkamaks ja varasemaks sordiks, kuid viimastes katsetes sort «Peremoga 165» ületas teda. Edasised kogemused peavad näitama, kas seda sorti tasub veel rajoonida katmikalal kasvatamiseks. Vili suur, hea maitse ja ilusa kujuga.

«Peremoga 165». See sort, nagu märgitud, rajooniti avamaal kasvatamiseks 1960. aastal. Katmikalal kasvatamiseks rajooniti ta alates 1962. aastast. Nimelt näitasid kolme viimase katse aasta (1959—1961) andmed Keila katsepunktis, et see sort sobib hästi ka katmikalal kasvatamiseks. Turustamiskõlblike viljade saak külmaskasvuhoones oli «Peremogal 165» 6,1 kg, varem rajoonitud sordil «Talalihhin 186» aga 5,4 kg m² kohta. Ligikaudu samasugune vahe oli neil sortidel ka lavas kasvatamisel. Ka tootmiskatsetes on «Peremoga 165» andnud 10% suurema saagi kui «Talalihhin 186». Viljade valmivuselt on «Peremoga 165» veidi hilisem «Talalihhinist 186». Vilja keskmine kaal, turustamiskõlblike viljade protsent ja maitse on katmikalal mõlemal sordil olnud ligikaudu võrdne.

Viljade säilivus ja transpordikindlus on «Peremogal 165» parem kui «Talalihhinil 186». Viimase viljad kaotavad kiiremini hea maitse ja muutuvad vesisteks.

Sibul «A r s a m a s s i k o h a l i k. Gorki oblasti kohalik sort. Rajoonitud alates 1955. aastast.

Keskvalmiv, terava maitsega, hea säilivusega, keskmise-pesaline, kõrgesaagiline kaheaastane sort, mille tarbesibul kasvatatakse tippisibulast.

«Skviri». Aretatud Skviri katsejaamas individuaal- ja massvaliku teel «Zittaust». Sort on üheaastane, tarbesibul kasvatatakse istikutest või avamaale külvatud seemnest. Kuulub poolkibedate sibulate hulka. Väiksepesaline, hea säilivusega saagirikas sort.

Aedhernes «Aamisepp». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas «Non plus ultra» ja «Gradusi» ristamisel saadud hübriidist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Kõrgekasvuline üdiherne. Suur tõmbiotsaline kaun, tera suur ja maitsev.

Aeduba «Saxakiududeta 615». Aretatud Verhne-Havski köögiviljanduse katsejaamas mass- ja individuaalvaliku teel samanimelisest seemneproovist. Rajoonitud alates 1955. aastast. Saagirikas, tootmises laialt levinud sort.

Söögiorgand «Nantes Jõgeva». Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas mass- ja rühmvaliku teel välismaise päritoluga seemneproovist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Juurikas silinderjas, mahlane ja maitsev, kuid säilivus jätab soovida.

«Nantes 4». Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas individuaal- ja perevaliku teel «Nantes» tüüpi porgandite ristamisel saadud hübriidist. Rajoonitud alates 1954. aastast. Sordi omadused on enam-vähem sarnased «Nantes Jõgevale».

«Santenee 2461». Aretatud Lääne-Siberi puuviljanduse katsejaamas individuaal- ja perevaliku teel Prantsusmaalt pärinevast seemneproovist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Saagirikas, juurikas jäme, koonusja kujuga, keskmiste maitseomadustega ja hea säilivusega.

Söögipeet «Egiptuse». Välismaise päritoluga sort. Rajoonitud alates 1952. aastast. Juurikas suur, lapergune, mahlane, keskmiselt maitsev, säilib hästi, sisu helepunane, viimasel ajal esineb sageli heledaid rõngaid.

«Bordoo 237». Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas mass- ja perevaliku teel mitmete proovide ristamisel saadud hübriidist. Rajoonitud alates 1952. aastast. Juurikas ümmargune, tiheda ja tumepunase sisuga ning väga maitsev.

Söögikaalikas «Krasnoselskaja». Vana vene

sort. Rajoonitud alates 1952. aastast. Juurikas ümar-laper-gune, rohekaskollase kooruga, kollaka sisuga, hea maitsega, kuid mõningatel juhtudel kiuline.

Lillkapsas «Gribovi varajane 1355». Aretatud Gribovi sordiaretusjaamas individuaal-, pere- ja mass-valiku teel välismaise päritoluga sordi «Haage kääbus» seemneproovist. Rajoonitud 1960. aastal. Sort on varajane, keskmise saagikusega.

«O t e t š e s t v e n n a j a». Aretatud Mittemustmulla-vööndi Aianduse Teadusliku Uurimise Instituudis mass- ja perevaliku teel «Erfurdi» seemneproovist. Rajoonitud alates 1960. aastast. Sort on küll veidi hilisem «Gribovi varajasest 1355», kuid suuresaagiline, ületades katsetes kõiki teisi sorte. Sordi heaks omaduseks on leheroseti aeg-lane lahtimine.

Redis «Jõgeva 169». Aretatud Jõgeva sordiaretus-jaamas rühmvaliku teel «Titus Hermanist». Rajoonitud alates 1955. aastast.

«Jõgeva 169» on katsetes olnud sortidest kõige varaja-sem. Massilisest tärkamisest kuni tehnilise küpsuse algu-seni kulub keskmiselt 25 päeva. Lehekodarik väike, sobib kasvatada eeskätt katmikalal. Juurikas väike, keskmine kaal 8 g. Sordi puuduseks on juurika varajane tohletamine.

«V õ i». Aretatud Kuusiku katsebaasis massvaliku teel teadmata päritoluga seemneproovist. Rajoonitud alates 1960. aastast.

On 5—6 päeva võrra hilisem sordist «Jõgeva 169». Mas-silisest tärkamisest kuni tehnilise küpsuse alguseni kulub keskmiselt 31 päeva. Juurikas on suur (keskmiselt 16 g), mahlane, püsib kaua tarvitamiskõlblikuna, tarbijate poolt väga nõutav redisesort. Sobib kasvatada nii avamaal kui ka katmikalal.

Salat «M a i». Välismaise päritoluga sort. Rajoonitud alates 1957. aastast. Varajane, saagirikas ja hea maitsega.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Eesti NSV mullastiku- ja kliimatsoonid	4
Põllumajanduskultuuride rajoonitud sordid	4
Perspektiivsed sordid	7
I. Tera- ja kaunviljad	7
II. Silokultuurid	20
III. Mitmeaastased heintaimed	24
IV. Söödajuurviljad	28
V. Kiutaimed	30
VI. Kartul	31
VII. Kõögiviljad	37

Ян Янович Роотс
Артемий Михкелович Вахер
РАЙОНИРОВАННЫЕ И ПЕРСПЕКТИВ-
НЫЕ СОРТА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
КУЛЬТУР ЭСТОНСКОЙ ССР
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*
Toimetaja V. Rehemaa

Tehniline toimetaja J. Pedari

Korrektorid A. Kiho ja L. Rosin

Ladumisele antud 21. IV 1962. Trükkimisele
antud 26. V 1962. Paber 54×84, 1/16. Trüki-
poognaid 2,75. Formaadile 60×90 kohaldatud
trükipoognaid 2,26. Arvestuspoognaid 2,29.
Tiraaž 2000. MB-03554. Tellimise nr. 2883.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind 7 kop.

Hind 7 kop.

A
24612

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01130167 0

3